

Neque hoc concludendi modo quicquam confici existimo: Omnes realitates absolutae in ente perfectissimo insunt: plura igitur entia perfectissima repugnant. Nam haec concludendi ratio ad absurdum deducit. DOELLNERVS alio argumento Dei unitatem euincere conatur, cuius vis his ferme continetur: Deo summa possibilitas etiam externa competit: sed haec vni tantum propria esse potest; Deus igitur vnus est. Hanc concludendi rationem confutatam leges in Bibl. Phil. RIEDELII Part. I. Conferre hic iuvat Dissertationem KANTII, quae inscribitur: *Der einzig mögliche Beweisgrund zur Demonstration des Daseyns Gottes.*

CAPVT III. COSMOLOGIA.

§. LXXXII.

Cosmologiae norio, et scopus.

Qui se ad studium Physices conferunt, non tam omnem rerum vniuersitatem considerant, quam, quae sint singularum rerum vires, exquirunt. Quia vero in Psychologia, et Theologia naturali multae incidunt quaestiones, quae explicare perspicue et exponi non possunt, nisi ante constituatur, quid, et quale sit hoc vniuersum; inde factum est, vt Philosophi recentiores peculiarem quamdam efficerent disciplinam, quae de hoc vniuerso, rebusque creatis generatim exponat. Cosmologiam placuit dicere, eamque metaphysicam, quia non solum in contemplatione huius, quem incolimus, mundi subsistit; sed vniuersalem mundi cuiusque

que possibilis notionem exquirat. Ad hanc notionem transcendentalem eluctati Metaphysici tamquam ex specula hunc mundum nostrum subiectum prospiciunt, quid in eo necessario factum sit, quid fieri potuerit aliter, decernentes. Tum demum ad nostrum regressi, quae in eo eueniant quibusque legibus ordo vniuersi contineatur, disquirunt. Nimis adroganter facere cuiquam videantur, qui, quum non nisi minimam vniuersi partem intueantur, de vniuerso constituere praesumunt. Sed, quemadmodum speculationem suam exequantur, videamus.

§. LXXXIII.

Quem *κοσμον* Graeci nomine ornamenti appellauere, cum latini a perfecta absolutaque elegantia mundum dicunt. Verum huic nomini variae ac multiplices notiones subiectae sunt, quas omnes ad quatuor genera reuocare licet: ac prima quidem *Biblica* est, cum mundi nomen sumitur pro genere humano, aut pro parte generis humani corrupta: altera est *vulgaris*, et notat orbem nostrum terrarum, aut quamuis hominum multitudinem: tertia est *poetica*, et denotat systema quoddam planetarum, aut promiscue omnia corpora coelestia, stricte sic dicta, quo sensu id FONTAINELLIVS in tractatu de pluralitate mundorum accepit. In sensu denique philosophico mundus est omnis omnium praeter Deum rerum in complexu consideratarum vniuersitas, *ἐν τῇ τα πάντα* ORPHEI, vnum, quod complectitur omnia. Ex hac mundi huius notione ea, quam *transcendentalem* dicimus, efficitur; in qua constituenda haec duo cauenda sunt: primo ne quae determinationes necessariae

Mundi definito.

Definitio mundi
consequens

riae praetermittantur; deinde, ne plures quam opus est, ponantur: illud enim eandem latiorrem, hoc angustiorrem redderet, quod utrumque vitiosum esse, Logici docent. Sed quae sunt illae determinationes, sine quibus concipi mundus nullus potest? Ego quidem existimo, ad quemque mundum pertinere, vt sit *totum* aliquod a) *reale*, quod partibus extra se positis constet, b) *absolutum*, quod ad aliud totum ceu pars referri nequeat, c) *finitum*, quod non nisi partes finitas complectatur. Quare mundus definiri potest, quod sit rerum finitarum inter se connexarum totum absolutum, aut sistema entium finitorum, quod ad aliud ceu pars non pertineat.

Dictae de-
finitionis
confecta-
ria.

§. LXXXIV.

Iam quid ex hac notione colligi possit, pro more nostro videamus. Quoniam mundus quisque ex substantiis finitis constat; harum autem vires mutationum successioni subiectae sunt; efficitur, non solum ipsas substantias, sed eas etiam, quae iisdem accidunt, mutationes ad mundum referendas esse. Porro leges naturae dicunt formulas, quibus enuntiatur declaraturque modus, quo substantiae finitae agunt. Atque eiusmodi legibus subiectas esse omnium substantiarum vires, dubium esse nequit, cum quotidiana quemque experientia docere possit, non solum corpora, sed etiam animas constanti et aequabili modo agere, eandemque semper rationem sequi. Quae quidem leges, perinde ac ipsae substantiae mundi nomine comprehenduntur. Quia partium vere existentium numerus infinitus repugnat; consequens est, nullum mundum esse posse infinite extensum. Quum denique substantiae finitae naturae suae necessitate

fitate non existant, ac proinde fortuitae sint; facile intelligitur, mundum a causa necessaria effectum esse. Ex quo porro efficitur, mundum, quod ad materiam et elementa attinet, ex nihilo procreatum esse.

§. LXXXV.

Sed varius ac multiplex nexus est, quo partes vniuersi iunctae inter sese copulataeque cernuntur. Corpora coelestia mutuo attractu sese sustentant, suosque inuicem motus definiunt. Corpora terrestria diuersis modis in homines agunt, et vicissim ab iis aguntur. Neque ipsi homines integris etiam regionibus ac maribus ita separantur, vt non aut litterarum, aut rerum commercio coniungantur. Nexum hunc cosmologicum elegantibus versibus complexus est POPPIVS, Poeta philosophus. Aliquam huius descriptionis partem huc transcribere iuvat.

- „ *Hic nihil est exul: nihil est a mole resectum.*
- „ *Omnes ad totum referuntur in ordine partes.*
- „ *Spiritus intus agens, sapiente per omnia sensu*
- „ *Ac virtute means, rerum moderator, et*
altor,
- „ *Res quascumque manu gestans quasi vincula*
secum
- „ *Coniungit, copulat, sociat, ligat, implicat,*
vnit,
- „ *Maxima cum minimis cum summis glutinat*
ima.
- „ *Est homini brutum nunc utile, nunc homo*
brutis
- „ *Inseruit. Quicquid seruit, seruitur id ipsum*
- „ *Nil extat solum: rerum infinita catena*
- „ *Cotinuat seriem. “ Ep. III.*

Ex hoc nexu Wolffiani varia deducunt, quae non omnibus probantur. Hoc autem modo concludunt: si res omnes, quae sunt, aut fiunt; inter se aptae, atque connexae sunt; ergo cuiusque corporis motus, aut mutatio ad alia quaeque corpora huius vniuersi pertinet; ergo variato, aut sublato quoque eventu, totum mundum aut variari aut tolli necesse est; ergo omnia, quae ex aliis consequuntur, necessitate quadam hypothetica fiunt; ergo quidquid fieri potest, aut iam est factum, aut certe futurum est; ergo mundus est machina. Verum in hac concludendi ratione, sunt alii, qui multa reprehendant. Ac primo quidem negant, ad quamque vnius substantiae cum alia connexionem requiri, vt vnaquaeque huius substantiae mutatio ad singulas totius partes pertineat. Deinde hic influxus vnius cuiusque substantiae per vniuersum pertinens, iniquiunt, tantum abest, vt experientia confirmetur, vt potius contrarium ex ea suspicari liceat; quandoquidem cuiusque mutationis effectum cum distantia decrescere, et demum euanescere videamus. Denique si singulas partes e singulis aliis ita aptas esse dicamus, efficietur, nullas esse rerum essentias absolutas, quod perspicue falsum esse, et vehementer repugnare putant. Huc accedit, quod maximi momenti est, sumto hoc nexu Wolfiano, causarum rationalium libertatem penitus everti.

§. LXXXVI.

Fatum. Vetus est, quam modo diximus, difficultas, vti ex iis, quae CICERO de fato scripsit, constat. Alii, ne quid fieri posse sine causa concederent, fati necessitatem, alii contra, ne

men-

mentes humanas fati necessitati deuinctas darent, casum, et fortunam introduxerunt: fatum autem et fortunam Philosophi antiqui ita distinguunt, vt illud certam, et ineluctabilem causarum seriem, hanc mutabilem, et inconstantem dicant. Fati autem, vt ab hoc exordiar, non vnum genus est. Quae sunt fata antiquorum scriptis magis celebrata, paucis indicamus. Primum est fatum DEMOCRITVM, seu necessaria ac bruta series effectuum, et omnium causarum ab aeterno non a Deo, sed ex necessitate naturae materiae ipsius numquam interrupta fluens. Quod idem fatum generatim tenuit EPICVRVS, aut certe LVCRETIVS; et si videri velint, atomorum declinatione casum induxisse, qua de re deinceps. Alterum est Stoicum fatum, seu series rerum necessaria et ineluctabilis a voluntate Dei oriunda, quod *πρῶται* seu prouidentiam vocant: quum enim statuerent omnia perudentem, et animaduertentem Deum; censebant ex immutabili eius voluntate euenta omnia necessario promanare. Vid. Cic. de N. D. L. 1. C. 1. Fatum astrologicum, de quo idem CICERO agit Lib. 1. de Diuinat. C. 1. est omnium euentuum necessitas ab immutabili astrorum actione promanans. Fatum Mahomedanum est absoluta et immutabilis rerum omnium praedestinatio, ac praeordinatio, in Deo quidem libera, in rerum vero serie necessaria. Fatum denique Spinozisticum situm est in serie aeterna, et necessaria, quae ex natura Dei ab aeterno et necessario emanatione essentiali fluit. SPINOZA enim docet, vnam esse substantiam, eamque aeternam et ex infinita cogitatione et extensione constitam, quam Deum vocat, alias vero res esse modificationes attributorum Dei,

id

id est, cogitationis et extensionis easque fieri ex necessitate naturae Diuinae. Sed nullum horum fatorum genus sustineri potest. Ac primo quidem hoc commune habent, quod libertatem animi humani prorsus submoueant, quam tamen et conscientia nobis attestatur, aliaque argumenta confirmant. Deinde in quoque eorum genere varia insunt, quae reprehendi facile possunt. Democritum quidem subnixum est commentitiis atomis, quarum doctrinam vehementer claudicare passim ostendit TVLLIVS maxime Lib. II. de nat. Deor. Cap. 37. Stoicum ex prouidentia Dei fati necessitatem induxit, quasi, quae futura sunt, idcirco futura sint, quia Deus ea futura praenouerit et prouiderit. Fatum Astrologicum idem TVLLIVS multis passim argumentis confutauit, nominatim Lib. II. de Diuinat. Cap. 45. Et sane cum eorum, quae in terra fiunt, quaeque hominibus accidunt, rationem deprehendimus sufficientem in causis aliis antecedentibus, in tellure occurrentibus, non est, cur ad coelum et astrorum efficacitatem confugiamus. Fatum denique Spinocisticum confutatione vix eget: adeo fatuum est; aut quis ferat vnicam in hoc vniuerso substantiam, eamque extensam et tamen indiuiduam? Fatum Stoicum, aut si maus Turcicum, nuper resuscitauit, nescio quis de LOCH, quem confutare alius quidam de FREY conatus est. Qua ratione homines ad hanc de fati necessitate opinionem delapsi fuerint, Psychologo nequit obscurum esse. Ea est enim animi humani natura, vt se penitius excutere nolit: neque etiam, si vel maxime velit, tacita illa, quibus mouetur, incitamenta semper pernoscit. Quo fit, vt se vi aliena et extrin-

secus

secus agente ad ea, quae ipse et consulto et liberrime voluit, impullum esse, sibi persuadeat. Quam persuasionem eo libentius induit, quod erroribus suis justam excusationem praetextere hoc modo possit: aut quis non malit vim astrorum et fati necessitatem incusare, quam sese scelerum suorum auctorem confiteri? Huc accedit speculandi, cauillandique libido, quae, ubi modum excessit, fusque deque omnia vertit.

§. LXXXVII.

Quemadmodum doctrina de fato omnes, qui Casus.
 in mundo accidunt, eventus quasi concatenat; ita alius error omnem rerum nexum tollit, uniuersalemque anomaliam inducit: Casum intelligo, cuius maxime EPICVRAEI incusantur. Est autem casus, cum res fiunt nulla praescientia, nulla praeuidencia, nulloque ordine atque sine neque ex certis atque statis causis. Non solum igitur a casu excludenda est omnis prouidentia, sed omnis quoque rerum, quae fiunt, finis, tum omnis denique causarum certitudo. Nam si prouidentiae tantum defectus adsit, neque certus ordo causarum tollatur, fatum potius erit, quam casus. Quae quum ita sint, qui purum casum in EPICVRI Philosophia sibi inuenisse videntur, imprimis CICERO nisi fortassis atomorum declinationem intellexerint, quae ita inuecta videtur, ut, vnde nascatur, intelligi nequeat, longe sunt ii hallucinati. Sustulit quidem EPICVRVS prouidentiam, at non ordinem, et seriem causarum, quae certis naturae foederibus, ut vocat LVCRETIVS, ad mundos conficiendos aut dissoluendos conuenirent. Itaque natura

illa creatrix et daedala rerum lucretiana, si acri iudicio perpendatur, a fato DEMOCRITI nihil differt. Qui igitur ex antiquis purum casum docuerit, quod sciam, nullus fuit. Si vero casus contingere dicas ea, quorum caussae latent, non solum antiqui sed recentiores quoque casum admittunt. Huc pertinet illud Ciceronis in Topicis Cap. 17. de caussis; „ Latent, inquit, quae subiecta sunt fortunae. „ Quum enim nihil sine caussa fiat, hoc ipsum „ est fortunae euentus, quod latenter effici- „ tur. “ ARISTOTELES iam ante TULLIVM serio videtur contendisse, fortunam et casum caussas physicas esse; quae ita distinguit, ut dicat ΤΥΧΗΝ versari circa actiones naturarum προωριεσαι, facultate eligendi praeditarum; το αυτοματον vero circa ea, quae sunt facultate illa destituta. Si igitur fortuitam atomorum Epicuraearum declinationem excipias, casus purus in antiquitate praesidium non habet: quod vero hanc ipsam fortuitam declinationem attinet, LUCRETIVS eam ex libertate mentis humanae probari putavit. Qua quidem in re patronum nactus est PRAEMONTWALLIVM Philosophum alioquin acutissimum, qui hoc fere modo concludit; quaecumque animus libere voluit, eadem sub adiunctis perfecte iisdem potuit non velle. --- Concedo, si omnes circumstantiae fuerint eiusmodi, vt nullam, hoc aut illud decretum capiendi necessitatem attulerint, si plena contingentia aut possibilitas formalis etiam ac subiectiva locum habuit. --- Sed si mens humana a Deo in iisdem plane circumstantiis constituitur, diuersis vicibus diuersa volet, quin vterior ratio assignari queat, cur nunc hoc, nunc aliud

aliud voluerit. Libertas igitur sine casu consistere nequit. Verum quod PRAEMONTWALLIVS sumit, ei concesserit nemo, nisi simul ostendat, eam, quae in iisdem adiunctis habetur, consecutionis aequabilitatem aut supponere, aut inferre necessitatem.

§. LXXXVIII.

Quamuis omnia, quae in mundo fiunt, ex Natura. antegressis causis fiant, eorum tamen in mundo causae non semper continentur. Vnde duo eventuum genera distinguunt, vnum naturalium, alterum supernaturalium. Sed quemadmodum naturae nomen varie accipitur; ita hisce quoque nominibus non eadem semper vis ac potestas tribuitur: natura quidem generatim est principium actionum, et passionum entis internum. Natura igitur vniuersa est principium mutationum, quae in mundo fiunt, eidem internum, seu collectio virium, quae in omnibus entibus mundum constituentibus simul sumtis insunt. Quare euentus, cuius ratio continetur in re ad vniuersam naturam pertinente, *naturalis*; cuius autem ratio in re ad eam pertinente minime continetur, *supernaturalis* dicitur. Quidquid ergo ex vi, et structura corporum, aut ex vi creatorum spirituum intelligi potest, idem habendum est in naturalibus: quidquid vero ex his intelligi nequit, supernaturale putandum est. Neque tamen supernaturale promiscue vsurpari pro eo debet, quod est aut praeter, aut contra naturam. Quod enim fieri *praeter* naturam vulgo dicimus, id reipsa fit secundum leges vniuersae naturae, habetque causam in hac rerum vniuersitate sufficientem, tametsi huius, aut illius

singularis corporis naturae aduersetur. *Contra* naturam autem fieri quicquam dicitur, cum rerum ordini, naturaeque uniuersae vis inferatur, ita, vt plane contrarium eueniat, atque euenire spectata vniuersa natura debuisset. Euentus supernaturalis *miraculum* dicitur. Insolentia igitur euentus et hominum admiratio ad internam miraculi naturam nihil omnino pertinet. Duo autem miraculorum genera distinguunt: primi generis sunt eiusmodi effectus, qui omnes naturae vires absolute exsuperant. Secundi generis sunt, si euentus alias naturalis ita efficitur, vt eius ratio sufficiens in re ad uniuersam naturam pertinente non contineatur; illa miracula *maiora* seu *quod substantiam*, haec *minora*, seu, *quoad modum* adpellant. Vtrumque genus fieri posse, si naturae auctorem ab hoc vniuerso diuersum admittas, facile ostenditur. Nam leges motus, secundum quas in mundo natura mutationes efficit, fortuitae sunt, non absolute necessariae. Quod enim corpus nisi a causa externa non mutatur, quod actioni contraria, et aequalis est reactio, et cetera, quae ex his pendent; id quidem ex corporum essentia nequaquam fluit, poterantque aliae a Deo leges statui, tametsi hae sapientissime sint constitutae. Si ergo adsit causa vi sufficiente instructa, quin effici quaedam in vniuersa natura haud fundata, quin suspendi motuum leges, quin euentus alias futuri immutari, quin patrari miracula possint, dubitari nequit. At qui probaueris factum esse vquam miraculum? Quod cum stabili et constante rerum ordine consentit, arguit *HVMIVS*, id potius praesumendum, quam eius contrarium: sed effectus naturales consueto ordini consentiunt,

tiunt, supernaturales eidem repugnant; hi ergo semper praesumendi, neque vlla auctoritate illi probabiles fieri possunt. Verum quod HVMIVS sumit, miracula omni experientiae repugnare, id ei concefferit nemo. Internam certe miraculorum possibilitatem neque HVMIVS, neque ROVSSEAVVIVS negat; si ergo idoneis testimoniis factum esse miraculum ostendatur, eisdem fides deneganda non est. Sunt quoque alii, qui, quod exploratas rerum creaturarum vires non habemus, difficulter statui posse existiment, vtrum hoc, aut illud a solo Deo effectum sit. Quare hanc miraculi descriptionem adferunt, quod sit opus praeter communem rerum tenorem, vires humanas longe superans. Hominis autem iussu, aut eius voluntate editum, aut in eius salutem, et apertam vtilitatem. Huiusmodi enim vbi eduntur ab homine miracula, vt se numine esse adflatum fidem faciat, plane ostendunt, naturam aliquam superiorem huic rei se immiscere. Qualis vero sit ea natura potentior, an bona et benigna, Deus scilicet ipse, vel iussu Dei, Angelorum aliquis bonorum, an contra Daemon aliquis inuidus, et malitiosus ex ipsis legibus et morum institutionibus promulgatis constiterit; quae si sanctae sint, et hominum felicitati consulentes, earum nuntium aut promulgatorem miracula patrantem merito credimus diuino numine adflatum.

§. LXXXIX.

In scriptis Philosophorum saepius commemorantur leges corporibus, et spiritibus communes, quae, quales sint, hic conuenit indagare. Celeberrima autem omnium est *lex con-*

tinui.

tinui, quae tantum abest, vt noua putari de-
 beat, vt potius trito illo axiomate: Natura non
 facit saltum, contineatur. Græci non solum,
 sed etiam orientales Philosophi eam cognitam
 habuerunt. Ex quo autem LEIBNIZIVS in
 act. Erud. pluribus eam commendauerat, fre-
 quentior eiusdem vsus esse coepit. Sed refert,
 de rebus simultaneis, an successiuis pronuncie-
 tur: quandoquidem eiusdem veritas in vtro-
 que rerum genere non eodem modo cernitur.
 Si de rebus *simultaneis* dicitur, hunc vero sen-
 sum habet: in rerum creaturarum serie presse
 adeo, arcteque genus unum alterum excipit, vt
 nullum, quod interferi queat, desideres; nam
 in finibus genera separantibus entibus entia of-
 fendes, tam ex vtroque genere participantia,
 vt cui potissimum accenseas, ob intimam con-
 iunctionem difficulter agnoscas. Rem ita se
 habere, alii ex diuinæ sapientiae legibus, alii
 ex plena inductione constare volunt. Et sane,
 quod classes attinet, planta cum animalibus po-
 lypi, fossilia cum plantis lythophyta coniun-
 gunt: in singulis autem regnis continuitatis
 huius exempla quam plurima habentur: si spe-
 cie externa lapides discrimines, vltima spathi
 forma in fluorem abit, si igne illos examines,
 inter eos, qui in vitrum liquescunt, et qui
 pertinaciter igni resistunt, intermedii alii sunt:
 herbas cum arboribus suffrutices et frutices
 coniungunt. Hominem denique exterior fa-
 cies vix a simia distinguit. Pleniorem hujus
 continuitatis inductionem exhibet Clar. BON-
 NETVS in Comtemplation de la Nature Tom. I.
 qui omnino videndus. At si singularum rerum
 singulae sunt proprietates, arguit ROBINE-
 TVS; omnis earum in classes et regna diuisio

pro-

proscribenda erit. — Id minime quidem: nullum enim corporum genus ita ab alio distat, ut non plures proprietates communes habeant, quas proinde vno communi nomine comprehendere nihil vetat. Neque audiendus est Dom. de NEKER, qui regnum vegetabile cum animali confundendum censet. Et si enim maxima sit plantarum animantiumque similitudo; huius tamen confusions necessitatem non adfert.

Alterum quod hic quaeritur, est, quanam huius legis *in successivis* applicatio esse possit; num omnes in rerum natura mutationes sensimque fiant, et utrum istae finitis differentiis, an contra infinite parvis progrediantur. Quod primum attinet, res manifesta videtur, et innumeris quoque exemplis ostendi potest: aut quem latet, ex cibis ventriculo ingestis non subito ossa carnesque fieri, sed ad chylum prius ex illis educi, deinde sanguini commisceri, denique nutriendis corporis partibus adsimilari; atque adponi? aut quis nescit, non statim ex ovulo egressam erucam per auras ferri, sed prius larvatum papillionem reperere, post chrysalidem ex erucæ pelle prodire, tandem rupto sepulchro euolare. Quod si itaque talis legi huic sensus tribuatur, ut, quidquid mutatur, per omnes eos status transire debeat, ut ad ultimum demum perveniat, nihil omnino videtur esse, quod contradici queat. At estne numerus illorum statuum, per quos res quaeque transire debet, certus, atque definitus, ut priorem quemlibet statum alius adsignabili discrimine separatus sequatur? an vero hic omnia fluunt, et proximus quivis differentia quavis data minore a priori distat? sunt summi viri, quibus alterum placet, qui ut extensio-

nem in Geometria, ita hic status mutationem in elementa infinite parua resoluunt, idque lege continui iuberi existimant. Inter hos maxime eminent MENDELSONIVS, qui negat vllis naturae viribus effici posse, vt duo status sibi prorsus oppositi se inuicem consequantur. Verum nullus eorum adhuc legem ita acceptam stabiliri experientia ostendit, quae tamen in indagandis naturae legibus maxime sequenda est. Neque etiam, quemadmodum ex ratiociniis possit confirmari, intelligo. Quid enim, si status quiuus a sequente limitibus certis secernatur, vt tertius, quo illud discrimen minuatur, inseri non possit? rationem dicunt, cur ex statu priore existat consequens, non posse intelligi, nisi illud ponatur. Ac si hoc quicquam valet argumentum, ostendit statum quemque a proximo ne quidem infinite parua quantitate differre posse. Nam infinite parui saltus, saltus tamen sunt. Num vero si status quiuus ex alio ope intermedii fiat, sic ratio dabitur, cur vltimus a priori oriatur? ego quidem illam non perspicio: ad seriem quaestionum sine fine progredientium me video redactum. Quaero, qua ratione status vltimus existat e primo? respondent: incerto quodam intermedio? per alium rursus intermedium: et qui hic e primo? rursus interueniente alio --- hic si nullus finis est interrogandi, doctiorem responsionibus me fieri aegre mihi persuaserim. Hoc altero igitur sensu accepta lex lata non videtur. Cf. KAESNER: Dissert. de lege continui in natura.

§. XC.

Altera lex, quae huc pertinet, a *parsimonia* Lex parsimoniae. dicitur, illoque scholasticorum axiomate continetur: Natura nihil facit frustra. Huius autem effati ut verum sensum eruamus, definiendum est, quid nomine naturae hic veniat. Si naturam ipsam huius vniuersi auctorem intelligas, (scholastici dicunt naturam naturantem) dubium non est, quin sine consilio aut temere quidpiam facere credatur: quo spectat aliud scholasticorum dictum: Natura sine suo numquam excidit. Sin vero brutas vires, uti par est, intelligas; ambiguum erit axioma: siquidem hunc ei sensum tribuas, quasi vires mechanicae consulto eligerent, quod faciant, perspicue falsum est: sin ita accipias, ut quidquid fiat, non simul ad alias res secum coniunctas pertineat, nullus dubito, illud adfirmare. Huc etiam pertinet illud: Natura agit semper per viam brevissimam; quod axioma nihil differre videtur a *lege minimi*, quam MAUPERTVISIVS ita enuntiat: siqua in natura contingit mutatio, ea, qua haec mutatio efficitur, actio omnium, quae fieri possunt, minima est. De hoc principio, quanta animorum contentione inter summos Philosophos decertatum fuerit, vix dici potest. Cf. vollenständige Sammlung der Streitschriften zwischen dem Herrn von Maupertuis, und König, Leipzig 1753. Nunc quidem, quod sciam, Mathematicorum nullus est, qui non dicat, MAUPERTVISIVM calculo suo falsum fuisse. Vide Lamberts Beiträge zum Gebrauch der Mathematik, Tom. II. pag. 543. Neque ex eo, quod MAUPERTVISIVS contendit, existentiam,

tiam, et perfectiones Dei cogi posse, existimo. Nam primo ostendere auctor debet, minimam in natura actionem non vnice possibilem, ac proinde nec absolute necessariam esse; aut si plures viæ, ac media possiblem sint, naturam non temere ac coeco impetu in viam breuissimam delatam esse: denique, vt hæc lex rationem, sapientiam probet, euincendum est, parsimoniam ad finem quempiam, eumque optimum contendere: fieri namque posset, vt mala perinde ac bona via braeuissima perferrentur; et quis inde sapientiam colliget? Vide *Kalmars vornehmste Wahrheiten der natürlichen Religion, 4te Abhandlung. Conferatur tamen Versuch einer Cosmologie von Herrn von Maupertuis, Berlin 1751.*

§. XCI.

Lex vniuersalis conseruationis.

Tertia denique lex vniuersalis conseruationis dicitur, cuius hæc vis est, vt nihil in rerum natura intereat, nulla ex hoc vniuerso substantia auferatur, deleatur. Ac primo quidem naturæ vi nulla primarum substantiarum in nihilum abire potest: aut enim vi sua abit in nihilum, aut vi alterius creatæ substantiæ. Vi sua nequit: si enim vi sua abeat, abit agendo, cum autem primæ substantiæ eo maxime existant, quod agunt; eo ipso, quo vehementius agunt, eo magis existere pergunt. Nec vt alterius; quia substantiæ primæ, vt sunt naturaliter actiuæ, ita sunt essentialiter antitypæ --- At a Deo saltem in nihilum rediguntur? --- Verum qualem substantiam Deus annihilat? superfluam? at talis non existit. Bonam, et necessariam? at quare Deus sapientissimus eiusmodi ex hoc vniuerso exterminet? sub-

substantiam loco suo non aptam? at qualis sit ista? creata, an demum ita vsu detrita, vt iam non congruat loco suo? vtrumque diuinae sapientiae et bonitati repugnat. Recte igitur absolutae mortis exilium a LEIBNIZIO statuitur. Sed quam diximus conseruationis vniuersalis legem, sunt, qui haec tenent pertinere velint, ut non solum eadem virium viuarum in mundo quantitas, sed ipsorum quoque motuum identitas persistat. Verum, quod primum attinet, ostendendum est, vires quasdam viuas in natura esse, aut, si sint, eas a quantitate motus omnino distingui. Sunt sane hodie homines doctissimi, qui effectus omnes ita pendere a vi motrici et minimis ac perpetuo pereuntibus mutationibus, vt vires viuae sint plane superfluae; sunt, qui eas a motus quantitate nihil differre arbitrentur. In horum igitur sententia dicta lex locum non habet. Opinio de identitate motus ne Cartesianorum quidem omnium ad sensum tulit. Plura de hisce legibus occurrunt in tractatu ROBERTI BOYLE de ipsa natura, Geneuae 1688.

§. XCII.

Præter hunc mundum, alios quoque forte innumerabiles cogitari posse, inde intelligitur, quod et res aliae, atque existunt, existere, et alius earundem ordo concipi mente possit. Nam primo quid repugnantiae habet, res quasdam abesse, earumque locum alias occupare? nisi vero non consistere hic orbis aut genus humanum posset, nisi cerasi essent, alni, vrticae, marmor, psittaci. Alius mundus foret, si haec abessent: fateor, idque ipsum volebam; sed mundus tamen. Vt non interiiit

Num mundi plures possibiles?

terra, postquam Silphium Cyrenaicum interiit; sic eadem esse antea potuisset, si Silphium omnino non fuisset. Deinde qui in rebus cum temporis, tum interuallorum ratione ordo cernitur, quid impedit, quominus aliter institui possit? Nam etsi huius ordinis certae sapientisque rationes sunt; nihilominus tamen posset hic ordo ita mutari, ut nouus, a priori diuersus, existeret. Neque enim huius mundi ordo eiusmodi est, qualis est, in Geometricis seriibus, membrorum. In hoc enim statim intelligitur ex ipsa seriei notione, eum mutari non posse: quod in ordine mundi longe secus est. Iam utrumuis sumas, alios, ab hoc nostro diuersos mundos fieri posse, concedas, necessesse est. Quae quum ita sint, Metaphysici quaerunt, quid in quoque mundo possibili necessarium sit, quid fortuitum: An mundus aliquis sine substantiis cogitantibus esse possit, et quae sunt huius generis alia. Verum quoniam quaestiones illae sunt de mere possibilibus, neque lucis quicquam aliis scientiis adfundere videntur; earum resolutionem libenter praetermitto.

§. XCIII.

Anne
mundus
hic opti-
mus.

Antequam hic de mundo speculationi finem faciam, quaestio percelebris explicanda est, sitne mundus hic optimus, nec ne. Quum mundus quisque ex finitis constet substantiis; vllum infinitum esse repugnat. Quia porro, quicquid imperfectionis natura sua rebus inest, malum *metaphysicum* dicunt; sequitur, nec vllum mundum sine malo metaphysico esse. Quare nullus ita perfectus esse potest, ut vnaeque eius pars omnes, quae simul consti-

tere

stere possint, perfectiones complectatur. Et licet malum morale, seu transgressio legum, et malum *physicum*, seu morbi ac dolores corporis mundo necessario non insint; summa tamen cum ratione eidem naturalia putanda sunt: aut certe mirum videri debet nemini, si hoc in mundo istorum malorum genera reperiantur. Quam sint haec mala mundo consentanea, subtiliter explicat SVLZERVS, *veremischte philosophische Schriften*, Seite 323. Paradoxus, vt in aliis multis, hic est ROBINE-TVS, docens, aequabilem esse bonorum, malorumque in hoc mundo distributionem: adeo, vt aequali bonorum portioni aequalis malorum admista sit. Quod est finitum, inquit, semper imperfectum sit, necesse est. „ Ergo il n' „ existe pas dans le fini, un seul degré de „ bonté pure donc chaque degré du bien y „ est allié à un degré de mal etc.“ Tom. I. part. I. chap. 23. Verum vim conclusionis nullam perspicio. In termino aut in extremo gradu, vbi realitas seu bonum cessat, illud dumtaxat, quod cum finito necessario coniungitur, limitationis malum incipit. Ex quo efficitur, vt cum quouis nouo perfectionis gradu malum metaphysicum decreseat.

At in quo consistit mundi cuiusque perfectio? mea quidem sententia mundi perfectio in nulla alia re, quam in pleno eorum, quae in eo sunt, aut fiunt, ad finem propositum consensu, atque in ipsa huius finis praestantia consistere potest. Hic autem finis, quandoquidem internus esse debet, et absolutus, nisi in animantibus naturis locum non habet. Praeterea finis ille, ad quem praestandum reliqua omnia conspirant, nisi bonum quidpiam sit,

mundo perfectionem nullam conciliabit. Quare nihil aliud, quam felicitas animantium esse potest, cuius causa mundo perfectio tribuenda sit, si intuitu finis interni mundum perfectum dicere velis. Ex his denique efficitur, mundi perfectionem partim in magnitudine ac summa boni physici, seu voluptatis, ac felicitatis, quae in eo percipitur, partim in perfectione dispositionis, qua illa ipsa felicitas efficitur, positam esse. Quum igitur in mundo perfectissimo ad finem propositum conspirare omnia debeant; facile intelligitur, eum nec redundare superfluis, nec deficere necessariis posse. Ex eo autem, quod felicitas debeat esse, quae fieri potest, maxima, cogit REIMARVS, omnes, quae consistere simul possunt, substantias adesse oportere. Huic certe mundi perfectissimi notioni maxime consentaneum est, nequod felicitatis, aut voluptatis genus praetermissum sit, neque spiritus desint, qui ea voluptate, quae ex plena totius nexus summaeque perfectionis cognitione existit, perfruantur.

Verum mundus hic an optimus sit, quaestio est, multorum scriptis celebrata. Sunt, qui ex iis, quae videmus de hoc vniuerso atque sentimus, et intelligimus, nullo modo putent effici posse, neque hoc: hunc omnium esse optimum, neque illud: eum non esse optimum. Quae etsi speciem veri praese ferant; putauerim tamen ex iis, quae intuemur, non inepte summam mundi huius perfectionem colligi. In illis enim, quae videmus, non solum optimos fines, verum etiam mirificum partium omnium ad hosce fines adsequendos consensum detegimus. Quare, quod
in

in paucis his detegimus, id de ceteris summa cum ratione dicemus; nam quae res eundem artificem habent, oportet, omnes eadem arte esse exstructas. Quare stultae sunt et temerariae eorum hominum voces, qui, quod non intelligunt, statim blasphemant. Licet igitur ex his mundum esse optimum, adfirmare certo non possimus, recte tamen illud suspicamur. Quando vero cogitamus, Deum esse auctorem huius mundi, tum vero nescio, quomodo fiat, ut quaedam nobis necessitas videatur imposita statuendi, hunc mundum non posse non esse optimum. Quod idem senserunt antiqui, inprimis PLATO et PLOTINVS: CICERO, aut quisquis sit, in TIMAEO ait: „ Neque „ mundo quicquam pulchrius, neque eius „ aedificatore praestantius est: “ et alio loco: „ Fas nec est, nec umquam fuit, quicquam „ nisi pulcherrimum facere eum, qui esset „ optimus. “ ---- At quicumque mundus, reponit CRYSIVS, finitus est, quia igitur mundo finito perfectior quisque alius esse potest, nullus erit optimus. ---- Immo aliud omnino inde colligo: quilibet mundus necessario finitus est: ergo nullus mundus, qui fieri potest, infinitus, ac proinde nec optimus. Non ergo repugnat mundum finitum simul optimum esse. Πρωτον ψευδος CRYSII in eo consistit: genericae notioni finitatis non repugnat, in quouis ente incrementa cogitare: ergo nullum ens finitum est optimum; quasi vero, quae notioni entis genericae non repugnant, eo ipso nec rei singulari, nec individuae repugnent. ---- At si mundus hic optimus est; unde ergo haec mala, quae patimur? Verum ab eo, qui ita quae-

quaerit, exquiram, philosophusne ethnicus me roget, an Christianus theologus: illi respondeo, ea, quae voluntatis sunt mala, peccata, vitia, scelera, ab homine ipso esse, qui non rite, nec sapienter iis viribus utatur, quibus sapienter, ac liberaliter a Deo est instructus: quae autem sunt naturae, ut dolores, et aegritudines, ea partim esse confectaria vitiorum, partim mala non esse. Nam magni saepe dolores, ac miserae aegritudines vitia comitantur, quae eiusdem cum illis sunt originis. Et quidem sunt dolores, ac aegritudines, quae, quoniam boni causa inductae sunt, stulte mala dixeris. Huiusmodi sunt naturae appetitus siue corporei, siue rationis, indeque erumpentes adfectus; necesse est enim, ut rem finitam nec sibi sufficientissimam ad beatitudinem huiusmodi appetitus extimulent, quod ARISTOTELES iam animadvertit. At si Theologus roget, ei nequeunt esse ignota Christianae religionis arcana, ex quibus illi reddatur huiusmodi rei ratio. Sed ea de re in Theologia naturali differemus copiosius. Interim hoc loco Clar. GARVIUM nominandum censeo, qui in notis suis ad FERGVSONIVM in sententiam nostram plura acute animadvertit.

ethicorum
: illi re-
nata, pos-
pro esse,
ibus vna
er a Deo
urae, vti
esse con-
e. Nam
itudines
illis sunt
as agri-
ia induci-
di sunt re-
atione, b
e est eum
iffimam
ustimulen
vertit.
sse igno-
ibus illi
ea de re
obius. In
nominat
Fereva
plura acce

